

คู่มือสร้างคู่มือ ชีวิตคู่มือในอุดมคติ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

คุณบุบผา-คุณธวัช คณิตกุล

พิมพ์เป็นของขวัญในวันมงคลสมรส

นายวินัย คณิตกุล กับ น.ส. นพมาศ มะมม

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘

คู่สร้างคู่สม : ชีวิตคู่ในอุดมคติ

© พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-89166-6-9

พิมพ์ครั้งที่ ๘ - พฤศจิกายน ๒๕๓๘ ๓,๐๐๐ เล่ม

- คุณบุบผา และคุณธวัช คณิตกุล
พิมพ์เป็นของขวัญในวันมงคลสมรสของ
คุณวินัย คณิตกุล และน.ส.นพมาศ มะมม ๑,๕๐๐ เล่ม
คุณชูศักดิ์ กิตติมานิตกุล และน.ส.สุลั้ง ฟากระจำง ๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด
๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๘๖๔-๐๔๓๔-๕, ๐๑-๔๒๓-๘๘๒๕ Fax ๔๑๒-๓๐๘๗

อนุโมทนา

ในโอกาสแห่งงานมงคลสมรสของคุณวินัย คณิตกุล และน.ส.นพมาศ มะมม ณ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ คุณบุบผาและคุณธวัช คณิตกุล ในฐานะที่เป็นพี่ของเจ้าบ่าว มีน้ำใจประกอบด้วยมุทิตาธรรม ได้แจ้งความประสงค์ ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ “คู่สร้างคู่สม” เพื่อมอบให้เป็นของขวัญแก่เจ้าบ่าวเจ้าสาวที่จะแยกเป็นธรรมทาน เพิ่มพูนกุศลจริยาที่จะนำมาซึ่งความสุขความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป อาตมาขออนุโมทนาตามความประสงค์ด้วยความเต็มใจ

หนังสือเรื่อง “คู่สร้างคู่สม” นี้ เป็นธรรมกถาที่แสดงหลักธรรมและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขแห่งชีวิตสมรสสำหรับคู่บ่าวสาวและคู่ครองทั่วไป โดยเฉพาะสมชีวิตธรรม คือ คุณสมบัติของผู้มีชีวิตสมกมลสันตคล้องกัน และฆราวาสธรรม คือ หลักการครองเรือนที่จะช่วยให้ชีวิตสมรสนั้นมีความสุขและมั่นคงยั่งยืน พร้อมทั้งเป็นเครื่องประสานให้ความดีงามและความสามารถของคู่ชีวิตทั้งสองมาเสริมเพื่อกำลังแก่กันเป็นทวีคูณ เป็นปัจจัยเกื้อกูลในการบำเพ็ญ

ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมได้กว้างใหญ่ไพศาล และ
พร้อมพร้อมไปด้วย

การมอบหนังสือธรรมให้เป็นของขวัญ ชื่อว่า
เป็นการให้พรที่ประเสริฐ เพราะเท่ากับอาราธนาพระธรรม
อันเป็นที่เคารพสูงสุดของพุทธศาสนิกชนมาอำนวยการ และ
เป็นการเอื้อโอกาสให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวได้บำเพ็ญบุญกุศล
ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศชนะทาน
ทั้งปวง เป็นการสร้างกุศล เสริมความเป็นมงคลแก่วันสำคัญ
แห่งชีวิตครั้งนี้ยิ่งขึ้นไป

จึงขออนุโมทนาคุณบุพผา และคุณธวัช คณิตกุล ที่
ได้แสดงน้ำใจแห่งญาติ ด้วยการพิมพ์หนังสือมอบเป็นของขวัญ
ทำให้ธรรมทานนี้เผยแพร่ออกไป เป็นประโยชน์แก่ประชาชน
กว้างขวางมากขึ้น

ขอถือโอกาสนี้ อาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยอำนวยการ
พรแก่คุณวินัย คณิตกุล และน.ส.นพมาศ มะมม จงเจริญด้วย
จตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ พร้อมทั้งสรรพสิทธิ
สวัสดิทิพย์พัฒนามงคลงอกงามไปพลอยในธรรม ตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

สารบัญ

อนุโมทนา

สมชีวิกา

เมื่อมีคู่ครอง ก็มีทรัพย์สินและญาติมิตรเพิ่มทวี

แม่บ้านดี ผูกใจสามีได้ และทำให้ทั้งบ้านร่มเย็น

สามีภรรยาที่ดีเอาใจใส่ทำหน้าที่ต่อกัน

ชีวิตคู่ครองเจริญมั่นคง เมื่อมีคุณธรรมรองรับเป็นฐาน

จะเป็นคู่สร้างคู่สม เมื่อมีสมธรรม ๔ ประการ

จะร่วมชีวิตกันทั้งที่ ควรคิดให้ดีว่าจะเป็นคู่ประเภทใด

คนดีมาครองคู่ คือเอาคุณค่าของชีวิตมาเสริมกัน

และทวีกำลังในการสร้างสรรค์

โอวาทวันมงคลสมรส

เริ่มต้นดี มงคลก็เกิดขึ้นทันที

มงคลแท้ไม่จบแค่พิธี

เป็นมงคลตลอดชีวิต เมื่อครองเรือนด้วยหลักธรรม ๔

สัจจะ

ทมะ

ขันติ

จาคะ

(๑)

๑

๒

๓

๗

๘

๑๒

๑๖

๑๙

๒๓

๒๓

๒๕

๒๖

๒๗

๒๘

๓๐

๓๑

บำรุงต้นไม้แห่งชีวิตสมรสให้แข็งแรงงอกงาม

๓๒

ภาคผนวก

๓๕

คู่ครองที่ดี

๓๕

คนครองเรือนที่เลิศจ้า

๔๐

คนรับผิดชอบตระกูล

๔๖

คนสืบตระกูล

๔๙

สมชีวิกา

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

อากงเขยฺยํ เจ คหปตโย อุโฆ ขานิปตโย ทิฏฺฐเฐ เจว ธมฺเม
อญฺญมญฺญํ ปสฺสิตํ อภิสมฺปรายญจ อญฺญมญฺญํ ปสฺสิตํ
อุโฆว อสฺสํ สมสทฺธา สมสฺสิตา สมจาคา สมปญฺญาตึฯ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาใน สมชีวิกา
พรรณนาหลักธรรมสำหรับส่งเสริมชีวิตของคู่ครอง ให้
ราบรื่นปรองดองสม่ำเสมอและสมกัน เพื่อฉลองศรัทธา
ประดับปัญญาบารมีของคณะเจ้าภาพและท่านสาธุชน
เนื่องในงานมงคลสมรส เป็นส่วนกุศลวิธีที่จะนำพระพุทธ
ศาสนาวาทมาเป็นเครื่องประสาทพร เพิ่มพูนสิริมงคลแก่
คู่สมรส ให้ประสบความสำเร็จความสุขความสวัสดิ์ และความเจริญ
รุ่งเรืองงอกงามไพบูลย์แห่งชีวิตครองเรือนตลอดกาลนาน

พิธีมงคลสมรสนั้น ตามประเพณีไทยถือว่าเป็นกิจ
ฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนพิธีเกี่ยวกับสงฆ์ทั้งหมด รวมทั้งการมี
ศบฏิกการระดม บอชคณบรคจระจนคณคณมจก จคณ

พระธรรมเทศนา นี้ นับว่าเป็นการทำบุญเนื่องในงาน
มงคลสมรส เพื่อให้เกิดธรรมมงคลแก่คู่แต่งงานหรือผู้ที่
ได้ตกลงกันแล้วที่จะแต่งงานกัน

เมื่อมีคู่ครอง ก็มีทรัพย์สินและญาติมิตรเพิ่มทวี

การมีคู่ครองนั้น ถือกันว่า เป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่ง
ครั้งหนึ่งในชีวิตของบุคคล เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่
ทำให้เกิดฐานะและหน้าที่อย่างใหม่ คือ ฐานะแห่งสามี
และฐานะแห่งภรรยา พร้อมทั้งหน้าที่ซึ่งผูกพันอยู่กับ
ฐานะทั้งสองนั้น อันเกิดจากความสัมพันธ์ และความรั
บผิดชอบต่อกัน ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบนี้ มิใช่
จำกัดอยู่เพียงในระหว่างคู่สามีและภรรยาเท่านั้น แต่ยัง
ขยายออกไปถึงบุคคลและทรัพย์สิน เป็นต้น อันมีมาแต่
เดิมของแต่ละฝ่ายอีกด้วย เช่น บิดา มารดา เครือญาติ
และมิตรสหายของคู่ครอง เป็นต้น ทำให้เกิดผลอีกอย่างหนึ่ง
คือ การสมรสนี้ เท่ากับเป็นวิธีเพิ่มพูนจำนวนญาติมิตร
และทรัพย์สินต่างๆ ให้มากมายกว้างขวางขึ้นเป็นทวีคูณ

อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวนี้ จะเป็นผลที่ดีงามอย่าง
แท้จริง ก็ต่อเมื่อผู้สมรสรู้จักรับผิดชอบ และรู้จักปฏิบัติ

ภาระหน้าที่ของตนตามความรับผิดชอบนั้นให้ถูกต้องด้วยดี
ด้วยเหตุนี้ ผู้สมรสที่ปรารถนาความสุข และความเจริญ
ก้าวหน้า ทั้งของตนเอง ของคู่ครอง และของชีวิตครอง
เรือนทั้งหมด จึงต้องเตรียมตัว เตรียมใจ ให้ตระหนักใน
ฐานะภาระและหน้าที่ต่างๆ ที่ตนจะต้องกระทำในชีวิต
ครอบครัวไว้ให้พร้อม เพื่อทำชีวิตครองเรือนของตนให้
เป็นความอยู่ร่วมกันด้วยความสุข บังเกิดประโยชน์ ส่ง
เสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และทำให้การที่ตน
เข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ทั้งหลาย กลายเป็น
คุณประโยชน์ เป็นความดี ความเจริญงอกงามแห่งชีวิต
ทุกชีวิตที่ตนเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องนั้นทั่วถึงกันทั้งหมด

แม่บ้านดี ผูกใจสามีได้

และทำให้ทั้งบ้านร่มเย็น

ในสมัยพุทธกาล พระบรมศาสดาเคยทรงได้รับ
อาราธนาจากคฤหบดีท่านหนึ่ง ให้ทรงประทานโอวาทแก่
กุมาริที่จะแยกครอบครัวไปอยู่ในตระกูลสามี ครั้งนั้น
พระองค์ได้ตรัสสอนกุมาริเหล่านั้น ให้ประพฤติปฏิบัติ

ตามหลักธรรมสำหรับแม่บ้านหลายประการ หลักธรรมที่ทรงประทานครั้งนั้น พระองค์ตรัสให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชมพูทวีปยุคพุทธกาล ที่ฝ่ายพ่อบ้านเป็นผู้ประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว จึงเป็นหลักธรรมที่ใช้ได้ดี ในสังคมไทยแบบเดิม ซึ่งมีลักษณะการแบ่งงานในครอบครัวอย่างเดียวกัน

บัดนี้ แม้สังคมจะผันแปรไปตามกาลสมัย สตรีผู้ฉลาดก็สามารถยึดถือสาระจากหลักธรรมเหล่านั้น นำมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ยิ่งกว่านั้น แม้ในสมัยปัจจุบัน ที่สภาพและระบบการต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากแล้วนี้เอง ก็ยังอาจกล่าวยืนยันได้ว่า ในครอบครัวที่ภริยายึดถือปฏิบัติเคร่งครัดตามหลักธรรมเหล่านี้ นับว่ามีปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ครอบครัวไว้ให้มีความสุข ความราบรื่น มั่นคงด้วยดี และความประพฤติเช่นนี้จะไม่เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมเสียหายแก่ชีวิตครอบครัวแต่ประการใด

ในพุทธโอวาทครั้งนั้น ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับภรรยา ๕ ข้อ ซึ่งมีใจความดังนี้

ข้อที่ ๑ พึงเป็นผู้ตื่นก่อน นอนทีหลัง เอาใจใส่คอยฟังว่า จะมีอะไรให้ช่วยทำ ประพฤติแต่สิ่งที่ถูกใจ พูดคำไพเราะน่ารัก คือ รู้จักปรนนิบัติถนอมน้ำใจ

ข้อที่ ๒ คนเหล่าใดเป็นที่เคารพนับถือของสามี เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ ของสามี เป็นต้น ก็แสดงความเคารพนับถือด้วย เอาใจใส่ปฏิสันถารท่านเหล่านั้นเป็นอันดี

ข้อที่ ๓ เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ในงานบ้านทุกอย่าง เช่น งานเกี่ยวกับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เฉลียวฉลาด รู้จักคิดจัดทำงานเหล่านั้นให้เรียบร้อยเหมาะสม

ข้อที่ ๔ เอาใจใส่สอดส่องดูแลคนในปกครองภายในบ้าน เช่น คนรับใช้ และคนงานต่างๆ รู้งานของเขาวาได้ทำแล้วหรือไม่เพียงใด มีใครเจ็บป่วยไข้เป็นอย่างไร เอาใจใส่รักษาพยาบาล จัดแบ่งอาหารของบริโภคเผื่อแผ่ให้ตามสมควร

ข้อที่ ๕ รู้จักประหยัดเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีมามีมาได้
ไม่เล่นการพนัน ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ทำลายผลาญ
ทรัพย์สมบัติ

นอกจากหลักความประพฤติเหล่านี้แล้ว ในที่บาง
แห่งทรงแสดงคุณธรรมในใจกำกับไว้เป็นข้อสุดท้ายด้วย คือ
การอยู่ครองเรือนด้วยจิตใจโอบอ้อมอารี ไม่คับแคบด้วย
ความตระหนี่เห็นแก่ตัว คุณธรรมประจำใจนี้เป็นพื้นฐาน
ชีวิตที่สำคัญ ทำให้บ้านเรือนเป็นสถานที่ร่มรื่น แซ่มชื่น
เยือกเย็นเบิกบานใจ ทั้งแก่ผู้อาศัยที่อยู่ร่วมกัน และแก่ผู้
ไปมาหาสู่เยี่ยมเยือน มีญาติ มิตร สหาย เป็นต้น เป็น
สิริมงคลแก่ชีวิตครอบครัว หลักธรรมข้อต้นๆ อันเป็น
ความประพฤติที่แสดงออกภายนอก อาจเปลี่ยนแปลง
ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมตามยุคสมัย แต่
คุณธรรมที่เป็นพื้นใจ จะยังคงรูปเป็นอย่างเดียวกันตลอด
ทุกกาล

สามีภรรยาที่ดีเอาใจใส่ทำหน้าที่ต่อกัน

ที่แสดงมานี้ เป็นหลักความประพฤติในฝ่ายภรรยา
ส่วนในฝ่ายสามี แม้ไม่พบที่ทรงได้รับอาราธนาให้ตรัส
สอนโดยตรง แต่ในคราวที่ทรงประทานโอวาทแก่กุลบุตร
ผู้หนึ่ง ว่าด้วยหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ
ตามฐานะแห่งความสัมพันธ์ในสังคม พระองค์ได้ทรง
แสดงข้อปฏิบัติที่สามีพึงทำนุบำรุงภรรยาของตนไว้ ๕
ประการ อธิบายสั้น ๆ ได้ดังนี้

ประการที่ ๑ ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยา
และคู่ครอง

ประการที่ ๒ ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียด
หยามดูหมิ่น

ประการที่ ๓ มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ

ประการที่ ๔ มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจใน
งานบ้าน

ประการที่ ๕ หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมอมอบให้เงิน
ของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรักไม่จืดจาง

ทรงแสดงต่อไปว่า ภรรยาที่สามีมานุบำรุงเช่นนี้

- จะ(ต้อง)อนุเคราะห์ตอบสามีตนโดยฐานะ ๕ ประการคือ
- ประการที่ ๑ จะจัดดูแลงานบ้านให้เรียบร้อยเป็นอันดี
- ประการที่ ๒ จะใส่ใจสงเคราะห์คนข้างเคียงคือหมู่ญาติ และข้าทาสบริวารเป็นอันดี
- ประการที่ ๓ จะซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจสามี
- ประการที่ ๔ จะช่วยประหยัสดูแลเก็บรักษาทรัพย์สมบัติ ที่หามาได้
- ประการที่ ๕ จะเป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านใน การงานทั้งปวง

ชีวิตคู่ครองเจริญมั่นคง

เมื่อมีคุณธรรมรองรับเป็นฐาน

หลักธรรมเท่าที่แสดงมานี้ ส่วนใหญ่เป็นข้อปฏิบัติ ที่แสดงออกมภายนอก การแสดงออกภายนอกในทางที่ ดีงามเช่นนี้ย่อมต้องอาศัยมีคุณธรรมต่างๆ เป็นพื้นฐาน อยู่ในจิตใจ ที่จะช่วยให้คงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้ไว้ได้มั่นคง ยั่งยืน และด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนจึงต้องมีคุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีนี้ไว้เป็นหลัก

ในใจที่เรียกว่า *มรवासธรรม* หรือ ธรรมสำหรับชีวิต ครองเรือน ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน เป็นหลัก สำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกัน ขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวง แคลงใจกัน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความร้าวฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

๒. ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ช่มใจ ระวังความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึก ฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัย ให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอา แแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ ย่อมปล่อยให้ ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต และถ้าไม่สามารถปรับ ตนเข้าหากันได้ ก็เป็นอันต้องทำลายชีวิตคู่ครองแยกทาง ขาดจากกัน

๓. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและ ความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมี

ข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม และความ
ต้องการบางอย่าง ซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้ว
บางรายอาจจะมีเหตุล่อลวงเกินรุนแรง แสดงออกจากฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไป ความร้ายจึงจะระงับลงไป นอกจากนี้ ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ และเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการอาชีพเป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความตกต่ำคับขัน ไม่ดีไพบยดีพวย แต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดีชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทน ย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประดุจมรสุมแห่งชีวิตไปได้

๔. จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้ มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นสิ่งที่มองเห็นและ

เข้าใจได้ง่ายๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตนได้ เช่น ในคราวที่คู่ครองประสบความทุกข์ ความเจ็บไข้ หรือมีธุระกิจใหญ่เป็นต้น ก็เสียสละความสุขความพอใจของตน ขวนขวายช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแล เป็นที่พึ่งอาศัย เป็นกำลังส่งเสริม หรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่ง ตามความเหมาะสม รวมความว่า เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว ชีวิตครอบครัวที่ขาดจาคะ ก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกำไรมาเพิ่มเติม ส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรอพร่องไป หรือเหมือนต้นไม้ที่ไม่มีได้รับการบำรุง ก็มีแต่ยับเยิน ร่วงโรย ไม่มีความสดชื่นงอกงาม

ธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ที่พรรณนามานี้ มิใช่ประสงค์ให้เป็นข้อปฏิบัติจำกัดเฉพาะในระหว่างคู่ครองเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่มุ่งหมายให้ใช้ทั่วไปในชีวิตการครองเรือนทั้งหมด โดยยึดถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานของจิตใจ ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับคนทั้งหลายที่จะอยู่ร่วมหรือติดต่อเกี่ยวข้องกับ

ให้เหมาะสมตามฐานนั้นๆ เพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิต
ของตนเอง และแก่ชีวิตของคนอื่นๆ ในสังคม

จะเป็นคู่สร้างคู่สม เมื่อมีสมรรถ ๔ ประการ

ชีวิตคู่ครองนี้ มีคำเรียกตามนิยามว่า **ชีวิตสมรส** ใน
ทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนว่า ชีวิตสมรสที่จะมีความ
สุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้น คู่สมรสควรมีคุณธรรมที่สม
หรือสม่ำเสมอ อันจะพึงเรียกได้ว่า สมรรถ ๔ ประการ
คือ **สมศรัทธา สมศีลา สมจาคา และสมปัญญา** สมรรถ
๔ ประการนี้ เป็นฐานรองรับชีวิตคู่ครองในระดับที่ลึกซึ้ง
ยิ่งกว่าฆราวาสธรรม ๔ อย่าง ที่กล่าวมาแล้ว เพราะแสดง
ถึงคุณสมบัติสมบัตินั้นและความมีลักษณะนิสัย
สม่ำเสมอของคู่ครอง ซึ่งจะทำให้ผู้สมรสทั้งสองสมชีพ
หรือสมชีวิ คือ มีชีวิตที่สมหรือเสมอกัน สมรรถ ๔
ประการนั้น คือ

๑. **สมศรัทธา** มีศรัทธาสมหรือเสมอกัน ศรัทธานั้น
หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใส หรือความใฝ่ฝัน เช่น
ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

และความใฝ่ฝันในคุณค่า หรือสิ่งที่ยึดถือเข้าใจว่าเป็น
ความดีงามต่างๆ ความมีศรัทธาสมกันย่อมเป็นสิ่งสำคัญ
เบื้องต้นที่จะทำให้ชีวิตครองเรือนกลมกลืนสนิทสนม
แน่นแฟ้น เพราะศรัทธาเป็นเครื่องหล่อหลอมความรู้สึก
นึกคิด และเป็นพลังชักจูงใจในการดำเนินชีวิต และ
กระทำการกิจการต่างๆ ความมีศรัทธาสมกัน ตั้งต้นแต่ความ
เชื่อถือในลัทธิศาสนาอย่างเดียวกัน ตลอดจนการมีรส
นิยมแนวเดียวกัน จึงเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิตสมรส ถ้า
ศรัทธาเบื้องต้นไม่เป็นอย่างเดียวกัน ก็ต้องตกลงปรับให้
เป็นไปด้วยความเข้าใจต่อกัน

๒. **สมศีลา** มีศีลคือความประพฤติสมหรือเสมอกัน
คือ มีความประพฤติที่เข้ากันได้ อยู่ในระดับเดียวกัน ไม่
เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ ดูหมิ่น เหยียดหยาม หรือ
ขัดแย้งรุนแรงต่อกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งปากร้าย ชอบกล่าวคำ
หยาบคาย อีกฝ่ายหนึ่งได้รับการอบรมกวดขันมาทาง
ด้านการพูดจาสุภาพอ่อนหวาน ทนฟังคำหยาบไม่ได้
หรือฝ่ายหนึ่งชอบเป็นนักเลงหัวไม้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งชอบ
ชีวิตสงบไม่วุ่นวาย ก็อาจเป็นทางเบียดเบียนรำวฉานเล็ก
รำกัน หรืออยู่อย่างทนทุกข์ทรมาน

๓. สมจาคา มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละสมหรือเสมอกัน ในชีวิตของบุคคลที่ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ เริ่มแต่ญาติมิตรสหายเป็นต้นไปนั้น ธรรมข้อสำคัญที่จะต้องแสดงออกอยู่เสมอก็คือ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีใจกว้างขวาง การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันหรือในทางตรงข้าม ก็เป็นความตระหนี่ ความมีใจคับแคบ กระด้าง คู่ครองที่มีจาคะไม่สมกัน ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งกระทบกระทั่งจนจิตใจกันอยู่เรื่อยไป ทำให้ชีวิตครอบครัวเป็นชีวิตที่เปราะ มีทางที่จะแตกร้างได้ง่าย

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมหรือเสมอกัน ปัญญาหมายถึงความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิด ความสามารถในการใช้ความคิด และเข้าใจในเหตุผล ความมีปัญญาสมกันมิได้หมายความว่าคู่ครองทั้งสองฝ่ายจะต้องได้เล่าเรียนศิลปวิทยาการทรงความรู้เชี่ยวชาญเหมือนๆ กัน แต่หมายถึงการมีความคิด การรู้จักรับฟังและเข้าใจในเหตุผลของกันและกัน และการช่วยเป็นคู่คิดของกันและกันได้อย่างทีกล่าวกันง่าย ๆ ว่าพูดกันรู้เรื่อง คุณธรรมข้อนี้ก็สิ่งสำคัญยิ่ง เพราะ

สามีภรรยาเป็นผู้อยู่ร่วมใกล้ชิดกันตลอดเวลา จำต้องมี ความเข้าใจกัน ร่วมคิดร่วมปรึกษารื้อกัน บรรเทาข้อ หนักใจและช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นกำลังแก่กันและกันได้ ความมีปัญญาสมกันนี้ นอกจากเป็นเครื่อง ยืดเหนี่ยวน้ำใจทำให้มีความสนิทสนมกันด้วยดีแล้ว ยังทำให้ชีวิตของคู่ครองทั้งสองฝ่าย เป็นชีวิตที่ส่งเสริมคุณค่าเพิ่มกำลังแก่กันและกันอีกด้วย

พระบรมศาสดาตรัสแสดงว่า สมธรรม ๔ ประการนี้ จะเป็นเหตุให้คู่สามีภรรยาได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้าตามความประสงค์ สมดังพุทธพจน์ที่ยกขึ้นเป็น นิกเขปบทเบื้องต้นว่า “อาภังเขยฺยํ เจ ศหปตโย อุโก ขานิปตโย” ดังนี้ เป็นต้น แปลความว่า ถ้าคู่สามีภรรยาหวัง จะได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้าแล้วไซ้ ทั้งสองพึงเป็นผู้มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน มีปัญญาสมกัน ดังนี้

ความสมหรือเสมอกันของคู่ครองตามหลักธรรม ๔ ประการนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะบุคคลทั้งสองมา มีชีวิตอยู่ร่วมกันใกล้ชิดยิ่งกว่าใครๆ จนในทางโลกกล่าว ว่าเป็นบุคคลเดียวกัน การที่จะมารวมเข้าด้วยกัน จึงต้อง

อาศัยความประสานกลมกลืนเหมาะสมกันตามทางธรรม
ดังกล่าวมา

จะร่วมชีวิตกันทั้งที่

ควรคิดให้ดีว่าจะเป็นคู่ประเภทใด

การอยู่ครองเรือนของคู่สมรสนั้น เป็นการร่วมกัน
นำชีวิตทั้งสองผ่านเหตุการณ์ทั้งปวงทั้งที่ดีและร้ายไปด้วยกัน
เป็นชีวิตที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ทั้งปวง ในแง่นี้ ท่านจึงถือว่า
ทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนหรือเป็นสหายกัน และเป็นเพื่อนที่
ยิ่งกว่าเพื่อนใดๆ เพราะร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ ร่วมรับสุข
ทุกข์ครบถ้วนพร้อมกันกว่าเพื่อนอื่นๆ ดังพุทธภาษิตที่ว่า
“ภริยา ปรมาสชา” แปลว่า ภรรยาเป็นเพื่อนอย่างยิ่ง หรือ
ภรรยาเป็นยอดสหาย โดยความหมายว่าเป็นคู่ร่วมสุข
ร่วมทุกข์ดังอธิบายมาแล้ว

อนึ่ง พึงสังเกตว่า ในทางพระศาสนา ท่านแสดง
เพื่อนใกล้ชิดไว้อีกบุคคลหนึ่ง ดังพุทธภาษิตว่า “มาตา
มิตฺตํ สเก ฆเร” แปลว่า มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน
พุทธภาษิตนี้ มิได้ขัดแย้งกับพุทธภาษิตข้อก่อนที่ว่า

ภรรยาเป็นเพื่อนอย่างยิ่งนั้นแต่ประการใด เพราะเพ่ง
ความคนละอย่าง ในพุทธภาษิตข้อก่อน ท่านมุ่งแสดง
ลักษณะความเป็นไปของชีวิตหรือความสัมพันธ์ที่มอง
เห็นได้ในภายนอกว่า ภรรยาเป็นผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยกัน
ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี ส่วนในพุทธภาษิตข้อหลัง ท่าน
มุ่งแสดงถึงคุณธรรมในใจ เพราะคำว่ามิตร มีความหมาย
เพ่งเล็งไปในทางด้านจิตใจและคุณธรรมมากกว่าคำว่า
สหายและเพื่อน ตามพุทธภาษิตข้อที่สองนี้จึงมีความ
หมายความว่า ในบ้านของแต่ละคน มีมารดาเป็นผู้มีเมตตา มี
ความปรารถนาดีต่อบุตร เป็นที่วางใจ พึ่งอาศัยได้อย่าง
แท้จริง เป็นมิตรแท้คู่บ้านแน่นนอนอยู่ท่านหนึ่งแล้ว

ในกรณีนี้ หากภริยาผู้ใดสามารถปฏิบัติตนทำจิต
ใจให้เป็นมิตรแท้มีเมตตาปรารถนาดีต่อสามีได้อย่างแท้จริง
เหมือนอย่างมารดาแล้ว พระบรมศาสดาก็ตรัสยกย่อง
ภரியานั้นว่าเป็น มาตาสมภริยา หรือ มาตาภริยา คือ
ภรรยาเสมอด้วยมารดา หรือ ภรรยาเยี่ยงมารดา ส่วน
ภริยาผู้มีคุณธรรมอย่างอื่น ก็ตรัสเปรียบไว้เหมือนพื
่นองหนูง เหมือนเพื่อนเป็นต้น ดังที่เคยตรัสสอนนาง
สุชาดา ผู้เป็นสะใภ้ของอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า มีภริยาอยู่

๗ ประเภท เป็นฝ่ายร้าย ๓ ประเภท และฝ่ายดี ๔ ประเภท คือ

๑. **วรภกริยา** ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต ได้แก่ ภรรยาผู้มีจิตประทุษร้าย บรรณาความเสื่อมเสียหยาบแก่สามี ดูหมิ่นและคิดหาทางทำลายสามี
๒. **โจริภกริยา** ภรรยาเยี่ยงโจร ได้แก่ภรรยาผู้ล้างผลาญทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้
๓. **อัยยาภกริยา** ภรรยาเยี่ยงนาย ได้แก่ภรรยาผู้ไม่ใส่ใจการงาน เกียจคร้าน รับประทานมาก ปากร้าย หยาบคาย ใจเหี้ยม ข่มสามี
๔. **มาตาภกริยา** ภรรยาเยี่ยงมารดา ได้แก่ภรรยาผู้หวังดีทุกเวลา คอยห่วงใยรักษาสามีเหมือนมารดาปกป้องบุตร และประหยักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
๕. **ภคินีภกริยา** ภรรยาเยี่ยงน้องสาว ได้แก่ภรรยาผู้เคารพสามีดังน้องกับพี่ มีใจอ่อนโยน คล้อยตามสามี
๖. **สขิภกริยา** ภรรยาเยี่ยงสหาย ได้แก่ภรรยาที่พบ

สามีเมื่อใดก็ปลาบปลื้ม ตีใจเหมือนเพื่อนพบเพื่อนผู้จากไปนาน เป็นคนมีตระกูล (ได้รับการศึกษาอบรม) มีความประพฤติดี รู้จักปฏิบัติสามี

๗. **ทาสีภกริยา** ภรรยาเยี่ยงทาส ได้แก่ภรรยาที่ยอมอยู่ในอำนาจสามี ถูกขู่ตะคอกเมียนตี ก็อดทนได้ไม่โกรธตอบ

คนดีมาครองคู่ คือเอาคุณค่าของชีวิตมาเสริมกัน และทวีกำลังในการสร้างสรรค์

พรรณนาความตามที่แสดงมาทั้งหมดนี้ ควรถือเอาสาระสำคัญที่เป็นใจความอย่างหนึ่งว่า หลักธรรมสำหรับการครองเรือน ที่สอนให้คู่ครองมีความสมกันทั้งหลายก็ดี ให้รู้จักปฏิบัติหน้าที่ถนอมรักษาน้ำใจกันด้วยประการต่างๆ ก็ดี รวมทั้งหมดนี้ ล้วนมีความมุ่งหมาย เพื่อให้การครองเรือนของคู่สามีภรรยา เป็นไปในทางที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และเป็นเครื่องอุปถัมภ์ส่งเสริมเพิ่มพูนกำลังแก่กัน เช่น เมื่อมีคุณธรรมความดีอยู่แล้ว ก็จักได้บำเพ็ญคุณธรรมความดีเหล่านั้น

ให้เพิ่มพูนยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อกระทำประโยชน์ตนอยู่ก็จักได้
กระทำประโยชน์นั้นให้เข้มแข็งหนักแน่นยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อ
บำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่นอยู่ ก็จักได้มีกำลังช่วยกันบำเพ็ญ
ประโยชน์นั้นให้กว้างขวางได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นการ
สร้างเสริมความสุขความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ชีวิตตนเอง
ชีวิตคู่ครอง และชีวิตอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงสังคม
ส่วนรวม ทำตนให้เป็นผู้ควรได้ชื่อว่าเป็น **สัตบุรุษ** หรือ
สัปบุรุษ ซึ่งเป็นบุคคลที่ดีมีค่า ตามความหมายของพระ
พุทธศาสนา ดังพุทธพจน์แสดงปฏิบัติของสัตบุรุษว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูล ย่อม
เกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก
แก่บิดามารดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้และกรรมกร
แก่มิตรและผู้ร่วมงาน แก่บรรพชน แก่รัฐ แก่ทวยเทพ
และแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนนมหามะขที่
ตกลงมายังข้าวกล้าให้เจริญงอกงามทั่วกัน ก่อให้เกิด
ประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุข แก่ชนเป็นอันมาก
ฉะนั้น”

ประโยชน์สุขอันกว้างขวางซึ่งเกิดมีเพราะสัตบุรุษ
เช่นนี้ ย่อมต้องเริ่มต้นจากวงแคบออกไปก่อนตามลำดับ

คือเริ่มจากครอบครัว และเริ่มจากการประพฤติปฏิบัติต่อกัน
ระหว่างคู่ครองทั้งสองแต่ละฝ่าย เมื่อคู่ครองต่างฝ่ายมี
คุณธรรมและรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน เป็นกำลังส่งเสริม
แก่กัน ทำชีวิตครอบครัวให้มีความสุขความเจริญแล้ว ก็
จะแผ่ขยายประโยชน์สุขนั้นออกไปให้กว้างขวางได้สำเร็จ
สมความปรารถนา

ดังนั้น ชีวิตครองเรือนที่มุ่งหมายในพระศาสนา
จึงได้แก่ชีวิตที่คู่ชีวิตมาร่วมอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน เพิ่ม
พูนคุณค่าแห่งชีวิตทั้งสอง ทวีกำลังในการบำเพ็ญ
ประโยชน์สุขให้ภักญ์ภักเณรแผ่ไพศาล คู่สมรสใดดำเนินชีวิต
ครอบครัวของตนให้มีคุณลักษณะสมดังที่ได้พรรณนามา
ก็จักได้ชื่อว่าเป็นคู่ครองที่ควรยกย่องสรรเสริญ ควรนับ
ว่าเป็นชีวิตครองเรือนที่ประสบความสำเร็จด้วยดี โดยนัย
ดังได้วิสัยนามา

บัดนี้ บิดามารดา ญาติมิตร และท่านที่เคารพ
นับถือของคู่ชีวิต ได้มาประชุมพร้อมเพื่ออำนวยพรแก่คู่
สมรสทั้งสอง และคู่บ่าวสาวได้ร่วมกันบำเพ็ญทานมัยบุญ
กิริยาวัตถุแก่พระภิกษุสงฆ์แล้ว ขออำนาจคุณพระรัตนตรัย
อำนาจบุญกุศลที่ทั้งสองได้บำเพ็ญ และอำนาจแห่งกุศล

จิตของญาติมิตรที่มาประชุมทั้งปวง จงเป็นพลวปัจจัย
อำนวยการแก่คู่บ่าวสาวทั้งสอง ให้ประสบจรุญพิชพร คือ
อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกประการ จงเจริญด้วยอิฏฐารมณ์
สมตามคำบาลีอนุโมทนาของพระภิกษุสงฆ์ว่า *เตอตุถถลทุกธา*
ท่านทั้งสองจงได้รับประโยชน์สมหมาย *สุขิดา* จงเป็นผู้มี
ความสุข *วิรุฬหา* พุทธศาสนเน จงเป็นผู้เจริญอกงามใน
พระพุทธศาสนา *อโรคา* จงเป็นผู้ไม่มีโรคเบียดเบียน *สุขิดา*
โหด สห สัพเพติ ญาติภี ขอจงประสบความสุขพร้อม
ด้วยหมู่ญาติทั้งปวงโดยทั่วกัน

รับประทานวิสาขนาพระธรรมเทศนาใน สมชวีวิภา
พรรณนาคุณธรรมสำหรับคู่สมรส พอสมควรแก่เวลา ยุติ
ลงแต่เพียงนี้ เอ่ว ก็มีฯ

พระธรรมเทศนาแสดงในงานมงคลสมรสของนายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
กับนางสาวประครองกุล อิศรางกูร ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม
๒๕๑๔

โอวาทวันมงคลสมรส

(แสดงเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๖)

วันนี้เป็นวันมงคลของคุณโสภณ และคุณวิมลวรรณ
คุณพ่อคุณแม่ ท่านผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และท่านผู้ปรารถนาดี
ทั้งหลายได้พร้อมใจกันจัดพิธีขึ้น ทั้งนี้โดยหวังให้เกิดความ
เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของคู่บ่าวสาวทั้งสอง

เริ่มต้นดี มงคลก็เกิดขึ้นทันที

ประการแรกก็ได้ให้ท่านทั้งสองมาอยู่ใกล้ชิดพระ
รัตนตรัย ซึ่งในพิธีนี้ ได้มีพระพุทธรูปเป็นตัวแทนพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่ง
เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือพระธรรม และองค์
พระภิกษุซึ่งมาเจริญพระพุทธมนต์ในที่นี้ ก็เป็นตัวแทน
ของพระสงฆ์ นับว่ามีตัวแทนพระรัตนตรัยมาพร้อมมูลใน
ที่นี่

พระรัตนตรัยนั้นเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธ-
ศาสนิกชน แม้ในพิธีอันสำคัญนี้เราก็มายู่กันในที่พร้อม
หน้าของพระรัตนตรัย เพื่อเป็นเครื่องบำรุงน้ำใจให้มีจิต
ใจผ่องใส เป็นการยกระดับจิตใจไว้ในที่สูง จึงให้เกิด
ความเป็นสิริมงคลและเป็นนิมิตที่ดี คือให้เป็นการเริ่มต้น
ที่ดีงาม ในเวลาเดียวกันนั้นก็เป็นการให้ความสำคัญแก่
เหตุการณ์ในชีวิตของบุคคลทั้งสอง แต่ที่เป็นพื้นฐาน
สำคัญก็คือ ความรัก ความปรารถนาดี ความมีเมตตา
ธรรมของท่านผู้ใหญ่ และญาติมิตรทั้งหลายนั้น ซึ่งช่วย
บันดาลให้จัดพิธีขึ้น และมาร่วมในพิธีนี้เพื่ออวยชัยให้พร

ประการสำคัญในอันดับต่อไปที่จะให้เกิดความเป็น
สิริมงคลพร้อมกันก็คือ ทางฝ่ายของคู่บ่าวสาวนั่นเองที่จะ
เปิดใจรับเอาความเป็นสิริมงคลและความปรารถนาดีของ
ท่านผู้ใหญ่นั้นับถือ

ถ้าหากได้พร้อมกันทุกฝ่ายอย่างนี้ คือ มีพระรัตน-
ตรัยเป็นประธาน มีความรักความปรารถนาดีและเมตตา
ธรรมของผู้ใหญ่ที่มาร่วมงานนี้ และมีความพร้อมใจ
ความเปิดใจรับ ความผ่องใสในกายและใจของคู่บ่าวสาว
แล้ว ก็จะเป็นสิริมงคลโดยสมบูรณ์เพราะความเป็นสิริมงคล

นี้ต้องเริ่มต้นที่จิตใจก่อน จิตใจที่เบิกบานผ่องใสนั่นเองจะ
แสดงออกมาในชีวิตและกิจการงาน ในเมื่อโอกาสนี้เป็น
โอกาสของความเป็นสิริมงคล อาตมาก็จะขอกล่าวเรื่อง
มงคลสักเล็กน้อย เพื่อเสริมความเป็นมงคลนี้ให้ยิ่งขึ้นไป

มงคลแท้ไม่จบแค่พิธี

ถ้ากล่าวตามหลักพระศาสนาแล้วพูดได้ว่ามงคลนั้น
จัดเป็น ๒ อย่าง อย่างแรกเรียกว่า พิธีมงคล หรือ มงคล
พิธี ได้แก่ การจัดเตรียมพิธีการต่าง ๆ ดังที่ปรากฏขึ้นที่นี่
เรียกว่า พิธีมงคล ส่วนอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ธรรมมงคล
มงคลคือธรรม หรือ ตัวธรรมนั่นเองทำให้เกิดสิริมงคล

อย่างแรกคือ พิธีมงคล มีความหมายว่า ในเมื่อมี
เหตุการณ์สำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็จัดเป็นพิธีขึ้น
นอกจากจะให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์นั้นแล้ว ก็เป็น
โอกาสให้คนที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายจะได้มาร่วมกัน
พร้อมกัน มีความสามัคคีในพิธีนั้น และจะได้อวยชัยให้
พรตลอดจนมีความสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ อีกทั้งจะได้
เป็นที่ระลึกในกาลสืบไปภายหน้าเมื่อวันเวลาได้ล่วงไปแล้ว

วันหลังย้อนมาทวนรำลึกถึงจะได้เป็นเครื่องเตือนใจที่ดียาม
ทั้งในด้านที่เป็นความคิดและด้านที่เป็นความสัมพันธ์ต่อกัน
ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของบุคคล ดังนั้น มงคลพิธี
จึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง

แต่ว่ามงคลพิธีอย่างเดียวยังไม่พอ ความเป็นสิริ
มงคลจะพร้อมสมบูรณ์ต่อเมื่อมีมงคลที่สองด้วย คือธรรม
มงคล มงคลคือธรรมะ ธรรมะคืออะไร ธรรมะคือความจริง
ความถูกต้องดีงาม ความดีงามที่มีในบัดนี้อย่างทีกล่าว
แล้วก็คือ ความมีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล และนึกถึงสิ่งที่ดี
งาม ทำจิตใจของเราให้ผ่องใส พร้อมทั้งความมีเมตตา
ธรรมของท่านที่มาร่วมพิธี ดังนั้น ในเวลาใดความดีงามมี
อยู่พร้อมในจิตใจของแต่ละคนแล้ว ก็เกิดเป็นธรรมมงคลขึ้น
เสริมให้มงคลพิธีเป็นพิธีที่สมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง

เป็นมงคลตลอดชีวิต เมื่อครองเรือนด้วยหลักธรรม ๔

อย่างไรก็ตาม ควรจะได้กล่าวถึงธรรมที่เหมาะสมเฉพาะ
ในโอกาสแห่งพิธีนั้นๆ ไว้ด้วย เพราะธรรมคือคุณธรรม
ความดีงามเหล่านี้ เป็นธรรมมงคลคู่ชีวิต ที่มีไว้สำหรับ

ประพฤติปฏิบัติกันตลอดเรื่อยไป และทำให้เกิดความเป็น
สิริมงคลระยะยาวตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น อาตมาจึงจะได้
กล่าวถึงธรรมะที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าบาง
ประการ ซึ่งจะนำไปเกิดคุณงามความดีนั้นๆ ให้เหมาะ
สมกับโอกาสนี้ จะขอแสดงเป็นหมวดหมู่

ธรรมะหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เหมาะ
กับโอกาสพิธีนี้คือขรവാสธรรม ๔ ประการ ขรวาสธรรม
แปลว่า ธรรมสำหรับการครองเรือน มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน
คือ หนึ่ง สัจจะ แปลว่า ความจริง สอง ทมะ แปลว่า การ
ฝึกฝนปรับปรุงตน สาม ขันติ ความอดทน สี่ จาคะ ความ
เสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความมีน้ำใจ จะขอกล่าวถึงธรรม
๔ ประการนี้โดยสังเขป

สัจจะ

ประการที่ ๑ สัจจะ ความจริง อาจแบ่งแยกได้ ๓ ด้าน
ความจริงชั้นที่หนึ่ง คือ ความจริงใจ ซึ่งเป็นรากฐานที่
สำคัญที่สุด คนที่จะมาเกี่ยวข้องกันต้องมีรากฐานจาก
ความจริงใจเป็นสำคัญที่สุด และเป็นรากฐานที่มั่นคงของ

ความสัมพันธ์ที่ดีงาม ความจริงใจแสดงออกเป็นความซื่อสัตย์ต่อกัน จากนั้นก็ จริยวาจา คือพูดจริง ชั้นที่ ๓ จริยการกระทำ คือการทำจริงตามที่ใจคิดไว้ ตามที่วาจาพูดไว้ ตลอดจนกระทั่งว่าการดำเนินชีวิต ประกอบกิจกรรมต่างๆ ก็ตั้งใจทำจริงดังที่ตั้งความมุ่งมาดปรารถนาไว้ แต่ทั้งหมดนี้ก็มีความจริงใจนั่นเองเป็นรากฐาน ความจริงใจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้ความสัมพันธ์นั้นคงยั่งยืน

ทมะ

ประการที่ ๒ ทมะ แปลว่า ความฝึกฝนปรับปรุงตน ทมะนี้เป็นข้อสำคัญในการที่จะให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

ประการแรกที่สุดที่จะเห็นได้ง่ายในความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันก็คือ บุคคลที่มาอยู่ร่วมสัมพันธ์กันนั้น ย่อมมีพื้นเพต่างๆ กัน มีอุปนิสัยใจคอและสังสมประสพการณ์มาไม่เหมือนกัน แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันแล้วก็จำเป็นที่จะต้องปรับตัวเข้าหากัน

ในเมื่อมีพื้นเพต่างกันสังสมมาคนละอย่าง ก็อาจมี

การแสดงออกที่ขัดแย้งกัน หรือไม่สอดคล้องกันได้บ้าง การที่จะทำให้เกิดความราบรื่นเป็นไปด้วยดี ก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนเข้าหากัน รู้จักที่จะเข้าใจไว้ แล้วรู้จักที่จะสังเกต ใช้สติปัญญาพิจารณาสิ่งที่ผิดแปลกไปจากความคิดนึกตามความหวังความปรารถนาของตน เมื่อไม่รู้ว่าเข้าใจไว้ก่อนและใช้สติปัญญาพิจารณา ก็หาทางที่จะปรับตัวเข้าหากันด้วยดีด้วยวิธีที่เป็นความสงบ และเป็นทางที่จะรักษาน้ำใจกันไว้ได้ มีความปรองดองสามัคคี อันนี้ก็เป็นการปรับตัวอย่างหนึ่ง

นอกจากนั้น ในการอยู่ร่วมกับบุคคลภายนอกหรือในกิจการงานและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย เราก็ต้องรู้จักปรับตัวเข้ากับบุคคล การงาน และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น และรู้จักปรับปรุงฝึกฝนตัวให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการชวนชวาทหาความรู้ให้เท่าทันสิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ เป็นต้น ชีวิตจึงจะเจริญก้าวหน้าได้

ทมะนี้ต้องมีปัญญาเป็นแกนนำสำคัญ เพราะต้องรู้จักคิดพิจารณา และมีความรู้ความเข้าใจ จึงจะปรับตัวและฝึกฝนปรับปรุงตนได้

ขันติ

ประการที่ ๓ คือ ขันติ ความอดทน ความอดทน เป็นเรื่องของพลัง ความเข้มแข็ง ความทนทาน

คนเมื่ออยู่ร่วมกัน ท่านว่าเหมือนล้นกับฟัน ย่อมจะมีโอกาสที่กระทบกระทั่งกัน จึงต้องมีความหนักแน่น ความเข้มแข็งในใจที่จะอดทนไว้ก่อน เรียกว่า อดทนต่อสิ่งกระทบใจ นอกจากนั้น ก็อดทนต่อความเจ็บปวดเมื่อย ลำบากกาย และอดทนต่อความลำบากตรากตรำ ในการ ทำการงาน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรค ลุล่วงไปได้

ถ้าหากว่าบุคคลสองคนหรือหลายคนมาอยู่ร่วมกัน แล้ว เอาความเข้มแข็งที่มีอยู่ของแต่ละคนมารวมกันเข้า ก็จะเพิ่มกำลังความเข้มแข็งให้มากขึ้น จะสามารถร่วมฝ่าฟันอุปสรรคและเพียรสร้างสรรค์рудหน้าไปสู่ความสำเร็จ อันนี้เป็นเรื่องของขันติ ความอดทน ที่จะช่วยเสริมให้มีความก้าวหน้า เจริญมั่นคง และพร้อมพร้อมด้วยความสำเร็จ

จาคะ

ประการที่ ๔ จาคะ แปลว่า ความเสียสละ เริ่มแต่ ความมีน้ำใจ คือความพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตัว ให้แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะผู้อยู่ร่วมกันก็ต้องมีความเสียสละต่อกัน เช่น เวลาฝ่ายหนึ่งไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วย อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเสียสละความสุขของตนเองเพื่อช่วยรักษาพยาบาล อย่างน้อยก็มีน้ำใจที่จะระลึกถึง เมื่อจะทำอะไร ก็ตามก็คำนึงถึงความสุขของอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อฝ่ายหนึ่ง คำนึงถึงความสุขความเจริญของอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างนี้ก็เรียกว่ามีจาคะ

จาคะนี้พึงแผ่ไปยังญาติมิตร บิดามารดา หรือ ผู้อยู่ใกล้ชิด ตลอดจนกระทั่งถึงเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป ถ้าหากว่ามีกำลังพอ ก็ใช้ก็สละทรัพย์สิ่งของที่ตนมีอยู่ในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น

จาคะนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน และของคนทั้งหลายที่แวดล้อมอยู่ไว้ได้

นี่คือหลักธรรม ๔ ประการ ซึ่งมีความสำคัญในการครองเรือน โดยสรุป ก็คือ สัจจะ ความจริง เป็นรากฐาน

ให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ประการที่ ๒ ทมะ การฝึกฝน ปรับปรุงตน เป็นเครื่องนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และการงาน ประการที่ ๓ ขันติ ความอดทน เป็นเครื่องช่วยให้ความเจริญก้าวหน้านี้เป็นไปได้สำเร็จ เพราะมีความเข้มแข็งมีพลังที่จะช่วยเสริม และประการที่ ๔ จาคะ ความเสียสละ มีน้ำใจ เป็นเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงมนุษย์ ช่วยให้เกิดความชุ่มชื้น

บำรุงต้นไม้แห่งชีวิตสมรสให้แข็งแรงงอกงาม

ธรรมะ ๔ ประการนี้เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นในชีวิต เหมือนกับต้นไม้จะเจริญงอกงามต้องมีรากฐานที่มั่นคง คือสัจจะ มีความเจริญเติบโตคือทมะ มีความแข็งแรงของ กิ่งก้านสาขา ตลอดจนลำต้น นั่นคือขันติ ซึ่งจะทนต่อดิน ฟ้าอากาศ ทนต่อสัตว์ทั้งหลายที่จะมาเบียดเบียน และมีเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงเช่นน้ำและอากาศ เป็นต้น ซึ่งช่วยให้เกิดความชุ่มชื้นสดชื่น กล่าวคือ จาคะ ความมีน้ำใจ

เมื่อต้นไม้มีทุนในหัว เช่นมีน้ำมีอาหารหล่อเลี้ยงดี มีกิ่งก้านสาขาแผ่ออกไป ต้นไม้นั้นเองก็กลับให้ความร่มเย็นแก่พื้นดิน และแก่พืชสัตว์ที่มาอาศัยร่วมเงา ตลอดจน

ช่วยรักษาน้ำในพื้นดินนี้ไว้ด้วย เช่นเดียวกับคนเรานั้นเมื่อได้สร้างเนื้อสร้างตัวโดยกำลังและเครื่องหล่อเลี้ยงขึ้นแล้ว ก็ไม่ได้มีกำลังแต่เพียงตัวเองเท่านั้น แต่กลับเอากำลังและสิ่งบำรุงเลี้ยงนั้นออกมาช่วยเหลือส่งเสริมผู้อื่น และสิ่งนี้ก็กลับมาเป็นผลดีแก่ตัวเอง ด้วยอำนาจของจาคะนั้น

ธรรมะ ๔ ประการนี้แหละจะเป็นเครื่องทำให้ชีวิต ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ สำหรับคฤหัสถ์ คือผู้ครองเรือนทั่วไปให้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ๔ ประการนี้ จึงเรียกว่า *ฆราวาสธรรม* เมื่อดำเนินชีวิตได้ดังนี้ก็นับว่าได้ประสบสิริมงคลอย่างแท้จริง ธรรมะดังกล่าวมานี้จึงกล่าวได้ว่าเป็น *ธรรมมงคล* เพราะเป็นหลักความดีงามที่จะทำให้เกิดความสุขความเจริญก้าวหน้า

ในโอกาสนี้ ญาติมิตร ท่านผู้ใหญ่ มีคุณพ่อคุณแม่ เป็นต้น ตลอดจนท่านผู้หวังดีที่เคารพนับถือทั้งหลาย ได้มาประชุมพร้อมกันในที่นี้ ต่างก็ตั้งใจมาเป็นอันเดียวกันคือ มาให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ในชีวิตของบุคคลทั้งสอง ตั้งใจมาอวยชัยให้พรเพื่อความสุขความเจริญแก่ทั้งสอง ฉะนั้น ก็ขอจงได้ทำจิตใจของตนให้เบิกบานแจ่มใส เปิดใจออกรับความรักความปรารถนาดีเหล่านี้ เพื่อความเป็น

สิริมงคลทั้งในบัดนี้ และตั้งใจที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นธรรมมงคลในระยะยาว อันยั่งยืนต่อไป

ในโอกาสนี้ พระสงฆ์จะได้เจริญชัยมงคลคาถา และบัดนี้ทุกคนก็อยู่ในที่พร้อมหน้าพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย อวยชัยให้พร คุณโสภณ และคุณวิมลวรรณ จงประสบ จตุรพิธพรชัย พรั่งพร้อมด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ พร้อมทั้งปฏิภาณ ธนสารสมบัติทุกประการ จงมีความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตและในการประกอบกิจการงาน ได้สำเร็จสัมฤทธิ์ผลในสิ่งอันพึงปรารถนาโดยชอบธรรม และดลให้เกิดความเป็นสิริมงคลในทางธรรม อันเป็นมงคลที่ตั้งอยู่ในตนเอง และอำนวยผลแก่ญาติมิตร ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไป ตลอดกาลนาน เทอญ

ภาคผนวก

(หลักธรรมจาก “ธรรมานุชีวิต”)

คู่มือที่ดี

คู่มือที่ดี ที่จะเป็นคู่มือชีวิตกันได้ นอกจากกามคุณแล้ว ควรมีคุณสมบัติ และประพฤติตามข้อปฏิบัติ ดังนี้

ก. **คู่สร้างคู่สม** มีหลักธรรมของคู่ชีวิต ที่จะทำให้อายุยืนยาว สอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้นาน เรียกว่า สมชีวิตรรม ๔ ประการ คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชาและหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมศีลา มีศีลเสมอกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพองเหมาะสอดคล้อง ไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความโอบอ้อมอารี

มีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือ
เกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุผล เข้าใจกัน อย่างน้อย
พูดกันรู้เรื่อง

(อง.จตุกก. ๒๑/๕๕/๘๐)

ข. คู่ขึ้นชมคู่ระกำ หรือ คู่บุญคู่กรรม เป็นคู่ครองที่มีคุณธรรม
ลักษณะนิสัยความประพฤติปฏิบัติ การแสดงออกต่อกันที่เกื้อกูล
กัน ถูกกัน ทนกันได้ ในกรณีนี้ ท่านแสดงภรรยาประเภทต่างๆ
ไว้ ๗ ประเภท คือ

๑. วรภรรยา ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต คือ ภรรยาที่มีได้อยู่กิน
ด้วยความพอใจ ดูหมิ่น และคิดทำลายสามี

๒. โจริภรรยา ภรรยาเยี่ยงโจร คือ ภรรยาชนิดที่ล้างผลาญทรัพย์
สมบัติ

๓. อัยยาภรรยา ภรรยาเยี่ยงนาย คือ ภรรยาที่เกียจคร้านไม่ใส่ใจ
ในการงาน ปากร้าย หยาบคาย ชอบข่มสามี

๔. มาตาภรรยา ภรรยาเยี่ยงมารดา คือ ภรรยาที่หวังดีเสมอ คอย
ห่วงใย เอาใจใส่สามี หาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใส่คอย
ประหยักรักษา

๕. ภคินีภรรยา ภรรยาเยี่ยงน้องสาว คือ ภรรยาผู้เคารพรักสามี
ดังน้องรักพี่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ มักคล้อยตาม
สามี

๖. สขีภรรยา ภรรยาเยี่ยงสหาย คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มี
จิตภักดีเวลาพบสามีก็นำใจดีใจ เป็นผู้ที่มีกิริยามารยาท
ประพติดัวดี

๗. ทาสีภรรยา ภรรยาเยี่ยงนางทาสี คือ ภรรยาที่ยอมอยู่ได้
อำนาจสามี ถูกสามีตะคอกตบตี ก่อดทน ไม่แสดง
ความโกรธตอบ

(อง.สตตก. ๒๓/๖๐/๙๒)

ท่านสอนให้ภรรยาสำรวจตนว่า ที่เป็นอยู่ ตนเป็นภรรยา
ประเภทไหน ถ้าจะให้ดีควรเป็นภรรยาประเภทใด สำหรับชาย
อาจใช้เป็นหลักสำรวจอุปนิสัยของตนว่าควรแก้หญิงประเภทใด
เป็นคู่ครอง และสำรวจหญิงที่จะเป็นคู่ครองว่าเหมาะกับอุปนิสัย
ของตนหรือไม่

แม้สามีก็ย่อมมีหลายประเภท พึงเทียบเอาจากภรรยา
ประเภทต่างๆ เหล่านั้น

ค. คู่ศีลธรรมคู่ความดี เอาหลักธรรมสำหรับการครองเรือน
คือ ขนาวาสธรรม ๔ ประการ มาใช้ต่อกันในบ้านด้วย ดังนี้

๑. สังจะ ความจริง คือ ซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ จริงวาจา และ
จริงในการกระทำ

๒. ทมะ ฝึกตน คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตนนิสัย แก้ไขข้อ
บกพร่อง ข้อขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน

๓. ขันติ อุดทน คือ มีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล่วงล้ำก้ำเกินกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำ ผ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน
๔. จาคะ เสียดสะ คือ มีน้ำใจ สามารถเสียดสละความสุขสำราญ ความพอใจส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อดหลับอดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นต้น ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครองไม่ใจแคบ (ส.ส. ๑๕/๔๕/๓๑๖)

ง. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในทิส ๖ ข้อที่ว่าด้วยทิสเบื้องหลัง คือ

สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่นอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี โดย

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

๕. ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง

(ที.ป. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔)

จ. พ่อบ้านเห็นใจภรรยา สตรีมีความทุกข์จำเพาะตัวอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากผู้ชาย ซึ่งสามีพึงเข้าใจ และพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ

๑. ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ
๒. ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางคราวก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ
๓. ผู้หญิงมีครรภ์ ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษ
๔. ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน
๕. ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน

(นัย ส.สพ. ๑๘/๔๖๒/๒๙๗)

คนครองเรือนที่เลิศล้ำ

(ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์)

คนที่เราจะเรียกว่าประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นภุหุสัถ์หรือชาวบ้านที่ดี นำเคารพนับถือเป็นแบบฉบับ ควร ถือเป็นตัวอย่ง จะต้องวัดด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. มีความสุขสี่ประการ คือ ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครอง เรือนควรมี หรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามให้เกิดขึ้นแก่ตน อยู่เสมอ เรียกสั้น ๆ ว่า สุขของภุหุสัถ์ ๔ คือ

๑. อติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมและ อุ่นใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม
๒. โภคสุข สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้นเลี้ยงตัวเลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์
๓. อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อม ใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร
๔. อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่อง เสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และ

ทางใจ

บรรดาสุข ๔ อย่างนี้ อนวัชสุขมีค่ามากที่สุด

(อภ. จดทุก. ๒๑/๖๒/๔๑)

ข. เป็นชาวบ้านแบบฉบับ คนครองเรือน แยกได้เป็นหลาย ประเภท จัดเป็นชั้น ๆ ได้ตั้งแต่ร้ายไปถึงดี และที่ดีก็มีหลายระดับ ภุหุสัถ์ที่ดี นำเคารพนับถือแท้จริง คือประเภทที่ ๑๐ ในชาวบ้าน ๑๐ ประเภทต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

๑. ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้น ทำความดี (เสียทั้ง ๓ ส่วน)
๒. ได้ทรัพย์มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุขแต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสีย ๒ ส่วน ดี ๑ ส่วน)
๓. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุขด้วย เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย (เสีย ๑ ดี ๒ ส่วน)

กลุ่มที่ ๒ หาชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

๔. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๓ ดี ๑)
๕. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๒ ดี ๒)
๖. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ (เสีย ๑ ดี ๓)

กลุ่มที่ ๓ หาโดยชอบธรรม

๗. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๒ ดี ๑)

๘. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๑ ดี ๒)
 ๙. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ แต่ยังติด ยังมัวเมา
 หมกมุ่น กินใช้ทรัพย์สมบัติ โดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ
 ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนายเหนือ
 โภคทรัพย์ได้ (เสีย ๑ ดี ๓)

พวกพิเศษ ผู้ที่แสวงหาชอบธรรม และใช้อย่างมี
 สติสัมปชัญญะ มีจิตใจเป็นอิสระ มีลักษณะดังนี้

๑๐. แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม; ได้มาแล้วเลี้ยง
 ตนให้เป็นสุข; เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำ
 ความดี; ไม่ลุ่มหลง ไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้ทรัพย์
 สมบัติ โดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ ทางดีทางเสียของ
 มัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนาย
 เหนือโภคทรัพย์

ประเภทที่ ๑๐ นี้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศ
 ประเสริฐสูงสุด ควรชมทั้ง ๔ สถาน คือ เป็นคฤหัสถ์แบบฉบับที่
 น่าเคารพนับถือ

(อง.ทสท. ๒๔/๙๑/๑๘๘)

ก. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับ
 การครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ขรवासธรรม ๔ ประการ
 ดังนี้

๑. ตั้งใจ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริงใจ
 พุดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้
 ๒. ทมะ ผิดคน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และ
 แก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าตังามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ
 ๓. ขันติ อุดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยัน
 หมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย
 ไม่ท้อถอย
 ๔. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล
 บำเพ็ญประโยชน์ สละโลกละทริภุณณะได้ ร่วมงานกับ
 คนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

(ขุ.ส. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑)

ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง คือ มีความสัมพันธ์อันดีงาม
 อบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดถึงในหมู่ญาติมิตร ผู้ร่วม
 งานและคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่
 มิใช่เพียงนำประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว แต่นำ
 ประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้ด้วย โดยประพฤติตนเป็นตัวอย่าง
 ช่วยชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลาย
 เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า อารยวัติ ทั้ง ๕ ดัง
 ต่อไปนี้

๑. งอกงามด้วยศรัทธา คือให้มีความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัย

- และในการที่จะทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ
๒. งอกงามด้วยศีล คือ ให้มีความประพฤติดีงาม สุจริต รู้จักเลี้ยงชีวิต มีวินัย และมีกิริยามารยาทอันงาม
 ๓. งอกงามด้วยสุตะ คือ ให้มีความรู้จากการเล่าเรียน สดับฟัง โดยแนะนำหรือชวนชายให้ศึกษาหาความรู้ที่จะฟื้นฟูปรับปรุงชีวิตจิตใจ
 ๔. งอกงามด้วยจาคะ คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และพอใจทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์
 ๕. งอกงามด้วยปัญญา คือ ให้มีความรู้คิด เข้าใจเหตุผลและความจริงตามสภาวะ มีวิจารณ์ญาณ

(อง.ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๗)

จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญ สงบสุข และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคมโดยประพฤติดังนี้

๑. น สาธารณทวารัสสะ ไม่คบขู้ขี้หามั่วหมกมุ่นในทางเพศ
๒. น ภุญเช สาธุมะกะโก ไม่ใจแคบเสเพลสิ่งเลิครสผู้เดียว
๓. น เสเว โลกายติกัง ไม่พำเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
๔. สีสวา ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕
๕. วัตตสัมบันโน ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
๖. อัปปมัตโต ไม่ประมาท กระตือรือร้นทุกเวลา

๗. วิจักขโณ มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
๘. นิवादวุดติ อุตถัทโธ สุภาพ ไม่ดื้อกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
๙. สุโรโต เสี่ยมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย
๑๐. สขิลो มุทุ พุดจาน่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
๑๑. สังคเหตา จ มิตตานัง มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
๑๒. สังวิภาคี เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
๑๓. วิธานวา รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี
๑๔. ตัปปะยยะ บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
๑๕. ธัมมกาโม ไครธรรม รักความสุจริต
๑๖. สุตาธโร อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ
๑๗. ปริบุจโก ชอบสอบถามค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป

(ขุ.ชา. ๒๘/๔๔๔/๓๓๒)

คนรับผิดชอบตระกูล

(หัวหน้าครอบครัวที่ดี)

ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวนอกจากปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น เป็นคนที่รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นต้นแล้ว พึงปฏิบัติตามหลักธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อวงศ์ตระกูล บางอย่าง ต่อไปนี้

ก. รักษาตระกูลให้คงอยู่ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืนหรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน เรียกว่า กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. นัฏฐกเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริमितปานโกชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้
๔. อธิปัจจสิลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

(อญ. จตุกก. ๒๑/๒๕๔/๓๓๗)

ข. บุชาคนที่เหมือนไฟ บุคคลต่อไปนี้เป็นเหมือนไฟ ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว จึงควรปฏิบัติดูพวกนับถือการ

บูชาไฟในสมัยโบราณ บำเรอไฟที่ตนบูชาด้วยความเอาใจใส่ระมัดระวังตั้งใจทำให้ถูกต้อง เพราะมีความเคารพยำเกรง เรียกว่า อคฺคิปาจริยา (ไฟที่ควรบำรุง หรือบุคคลที่ควรบูชาด้วยการใส่ใจบำรุงเลี้ยง และให้ความเคารพนับถือตามควรแก่ฐานะ ดูจไฟบูชาของผู้บูชาไฟ) มี ๓ อย่างคือ

๑. อาหุไนยัคคิ ไฟที่ควรแก่ของค่านับ ได้แก่บิดามารดา
๒. คหปตฺถคิ ไฟประจำตัวเจ้าบ้าน ได้แก่บุตร ภรรยา และคนในปกครอง
๓. ทักขิณายัคคิ ไฟทักษิณาย ได้แก่บรรพชิต หรือพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงศีล ซึ่งทำหน้าที่สั่งสอน ผลิตงธรรม ที่ประเสริฐดีปฏิบัติชอบ ไม่ประมาทมัวเมา

(ที.ป. ๑๑/๒๒๘/๒๒๙)

ค. ใส่ใจบุตรธิดา ในฐานะที่เป็นบิดามารดา พึงรู้จักบุตร ๓ ประเภท และให้การศึกษอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ดีที่สุด คือ

๑. อภิชาติบุตร บุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าพ่อแม่
๒. อนุชาติบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา เสมอด้วยพ่อแม่
๓. อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำกว่าบิดามารดา เลื่อมทรมานทำลายวงศ์ตระกูล

(ขุ.อิติ. ๒๕/๒๕๒/๒๗๙)

ง. **ทำหน้าที่ผู้มาก่อน** คือ พึงอนุเคราะห์บุตรธิดาตามหลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

(ที.ปา. ๑๑/๑๔๘/๒๐๒)

จ. **เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ** ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานที่จะเป็นส่วนประกอบช่วยให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวที่ดี พึงเป็นราษฎรที่ดีของชาติด้วย โดยครองตนเป็นพลเมืองที่ดี (ดูหน้า ๔๔)

คนสืบตระกูล

(ทายาทที่ดี)

ผู้เป็นทายาท นอกจากจะรับทรัพย์สมบัติและวงศ์ตระกูลมารักษาสืบต่อแล้ว จะต้องรับเอาหน้าที่และคุณธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาวงศ์ตระกูลมาปฏิบัติสืบต่อไปด้วย แต่ในเบื้องต้น ในฐานะที่เป็นทายาทที่ดี พึงปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

ก. **เคารพทิศเบื้องหน้า** คือ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพบิดามารดา ผู้เปรียบเสมือน ทิศเบื้องหน้า ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

(ที.ปา. ๑๑/๑๔๘/๒๐๒)

ข. **ไม่คบหาอบายมุข** คือ หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเสื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้โภคทรัพย์ย่อยยับไป ที่เรียกว่า อบายมุข ๖ ประการ คือ

๑. ดิดสุราและของมึนเมา ซึ่งมีโทษ ๖
๑. ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท

๓. ทำลายสุขภาพ

๔. เสื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง

๕. ทำให้แสดงด้าน ไม่รู้จักอาย

๖. ทอนกำลังปัญญา

๒. คิดเที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ ๖

๑. เป็นการไม่รักษาตัว

๒. เป็นการไม่รักษาลูกเมีย

๓. เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่ระแวงสงสัย

๕. เป็นบ้ำให้เขาใส่ความหรือขำลือ

๖. เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

๓. คิดเที่ยวดูการละเล่น ซึ่งมีโทษ ทำให้การงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง และเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้นๆ เช่น เดินรำที่ไหน ขับร้องดนตรีที่ไหน ไปที่นั้น

๔. ติดการพนัน ซึ่งมีโทษ ๖

๑. เมื่อชนะ ย่อมก่อเวร

๒. เมื่อแพ้ ก็เสียตายทรัพย์ที่เสียไป

๓. ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ

๔. เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือถ้อยคำ

๕. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง

๖. ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

๕. คบคนชั่ว ซึ่งมีโทษทำให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ได้เพื่อนที่ชักนำให้กลายเป็นนักการพนัน นักเลงหญิง นักเลงเหล้า นักลวงของปลอม นักหลอกนักต้ม และนักเลงหัวไม้

๖. เกียจคร้านทำงาน ซึ่งมีโทษ ทำให้ยกเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้าง ผัดผ่อน ไม่ทำงาน โคะหมกก็ไม่เกิด โคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณี ว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำงาน

(ที.ป. ๑๑/๑๗/๔/๑๙๖)

ก. เบิกทางสุขด้วยคุณธรรม ดำเนินตามหลักธรรมที่เป็น ทวารแห่งความสำเร็จ คือ ข้อปฏิบัติ ที่เป็นจุดประจักษ์อันเปิด ออกไปสู่ความสุขและความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต ๖ ประการ ต่อไปนี้

๑. อาริยะ รักษาสุขภาพดี มิให้มีโรคทั้งจิตและกาย

๒. ศีล ประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรภัยแก่สังคม

๓. พุทธามัต ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษพุทธชน

๔. สุตะ เล่าเรียนค้นคว้าให้รู้เชี่ยวชาญ ใฝ่สดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน

๕. ธรรมานุวัติ ดำรงมั่นในสุจริตทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม

๖. อลันดา มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียร
ก้าวหน้าเรื่อยไป

๗. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๘. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)
๙. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๐. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๑. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๒. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๓. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๔. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๕. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๖. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๗. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๘. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๑๙. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๐. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๑. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๒. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๓. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๔. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)

๒๕. อลันดา มีใจรักใคร่รักใคร่กับผู้อื่น (ข.ชา. ๒๗/๘๔/๒๗)